

DOI 10.31558/2307-2318.2024.2.15

УДК 339.924:331.556.4

JELClassification: F22

Самашко С.С.,

здобувач ступеня доктора філософії
спеціальності “Міжнародні економічні відносини”
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
ORCID 0009-0001-4724-7137,
e-mail: s.samashko@donnu.edu.ua

МІЖНАРОДНА КЛІМАТИЧНА МІГРАЦІЯ: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ, ПРОЯВИ ТА НАСЛІДКИ

Стаття присвячена комплексному аналізу проблем, пов'язаних зі зміною клімату та її впливом на міжнародну кліматичну міграцію. Проаналізовано різні підходи до визначення «зміни клімату» та наведено основні наслідки змін клімату, такі як підвищення рівня моря, частіші та інтенсивніші екстремальні погодні явища (урагани, повені, посухи), деградація навколишнього середовища та втрата біорізноманіття. Розглянуто явище міжнародної кліматичної міграції та її основних причини, як одного з найважливіших наслідків кліматичних змін є міжнародна кліматична міграція. Зазначено що кліматична міграція створює додатковий тиск на приймаючі регіони та країни, веде до соціальної напруги та може призвести до конфліктів за ресурси. Підкреслено, що на міжнародному рівні існує недостатня правова база для захисту кліматичних мігрантів. Поточні міжнародні правові норми не визнають кліматичних мігрантів як категорію, що потребує спеціального захисту що у свою чергу ускладнює забезпечення їхніх прав та надання необхідної допомоги. Наведено рекомендації щодо необхідності міжнародної співпраці, правового захисту кліматичних мігрантів та ролі кліматичної дипломатії в подоланні цих викликів, які виникли в результаті змін клімату.

Ключові слова: зміни клімату, міжнародна кліматична міграція, екологічні мігранти, кліматичні катастрофи, міграція, кліматичні біженці.

Samashko S.

PhD student of Vasyl' Stus Donetsk National University
ORCID 0009-0001-4724-7137,
e-mail: s.samashko@donnu.edu.ua

INTERNATIONAL CLIMATE MIGRATION: MAIN CAUSES, MANIFESTATIONS AND CONSEQUENCES

The article provides a comprehensive analysis of the issues related to climate change and its impact on international climate migration. It examines various approaches to defining "climate change" and outlines the primary consequences of climate change, such as sea level rise, more frequent and intense extreme weather events (hurricanes, floods, droughts), environmental degradation, and biodiversity loss. The phenomenon of international climate migration and its main causes are discussed, highlighting that international climate migration is one of the most significant outcomes of climate change. The article notes that climate migration places additional pressure on receiving regions and countries, leading to social

tension and potential conflicts over resources. It is emphasized that there is an insufficient legal framework at the international level to protect climate migrants. Current international legal norms do not recognize climate migrants as a category that requires special protection, which complicates the safeguarding of their rights and the provision of necessary assistance. The article provides recommendations on the necessity of international cooperation, the legal protection of climate migrants, and the role of climate diplomacy in addressing these challenges arising from climate change.

Keywords: climate change, international climate migration, environmental migrants, climate disasters, migration, climate refugees.

Постановка проблеми. Суспільство все більше стикається з проявами змін клімату та їх наслідками, такими як зокрема міжнародна кліматична міграція, яка полягає в необхідності вирішення комплексних викликів, пов'язаних з переміщенням людей через зміни клімату. Кліматичні зміни, такі як підвищення рівня моря, частіші та інтенсивніші екстремальні погодні явища, засухи та повені, спричиняють значні соціально-економічні та екологічні наслідки, що змушують мільйони людей залишати свої домівки. Це переміщення створює додатковий тиск на приймаючі регіони та країни, призводить до соціальної напруги та може викликати конфлікти за ресурси.

Водночас, на міжнародному рівні існує недостатня правова база для захисту кліматичних мігрантів. Міжнародні правові норми не визнають кліматичних мігрантів як категорію, що потребує особливого захисту, подібно до біженців, які втікають від переслідувань. Це ускладнює забезпечення їхніх прав та надання необхідної допомоги. Відсутність чітких політик та стратегій адаптації до кліматичних змін, а також недостатнє планування переселення населення, створюють додаткові труднощі для вирішення цієї глобальної проблеми. Таким чином, постає необхідність розробки та впровадження ефективних міжнародних механізмів для захисту та підтримки кліматичних мігрантів, забезпечення їхніх прав та інтеграції у нові суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжнародної кліматичної міграції та змін активно досліджується різними міжнародними організаціями, зокрема Міжнародною організацією з міграцією, програмою ООН з навколишнього середовища, Європейським агентством з навколишнього середовища та Центром моніторингу внутрішніх переміщень. Серед науковців дана тема не є достатньо висвітленою розповсюдженою та у своїй більшості зустрічається переважно епізодично. Серед українських науковців тематиці міжнародної кліматичної міграції присвятили праці Е. Лібанова, О. Позняк, О. Малиновська, У. Садова, І. Адел.

Формулювання цілей статті. Дослідження спрямоване на вивчення міграційних процесів внаслідок змін клімату, причин кліматичної міграції, а також на виділення актуальних питань міжнародних економічних відносин, пов'язаних із кліматичною міграцією.

Виклад основного матеріалу. Проблема глобальної зміни клімату займає одне з центральних місць на сучасному міжнародному політичному порядку денному. Усвідомлення її важливості та пошук шляхів вирішення відбуваються в умовах складних міжнародних переговорів, консультацій і суперечок. У процесі обговорення часто виникають суперечності через відстоювання вузьких, локальних і короточасних інтересів окремими державами, які можуть бути суто економічними чи геополітичними. Це призводить до боротьби поглядів та ідеологій.

Через ці обставини питання зміни клімату стало стимулом для розвитку кліматичної дипломатії. Вона бере свій початок у другій половині ХХ століття, коли людство зіткнулося з нагальною необхідністю вирішення цієї глобальної проблеми. Кліматична дипломатія стала важливим інструментом міжнародних зусиль,

спрямованих на подолання викликів, пов'язаних зі зміною клімату.

Кліматична дипломатія відіграє критично важливу роль у досягненні глобальної стабільності та сталого розвитку. Вона сприяє встановленню міжнародних угод і співпраці між країнами, що дозволяє об'єднувати зусилля для зменшення викидів парникових газів і адаптації до змін клімату. Завдяки кліматичній дипломатії були укладені такі значущі угоди, як Паризька угода 2015 року, яка визначає цілі щодо обмеження глобального потепління. Ця дипломатія також допомагає мобілізувати фінансову та технічну підтримку для країн, що розвиваються, які найбільше страждають від наслідків кліматичних змін, але мають найменші ресурси для боротьби з ними. Завдяки взаємодії і діалогу в рамках кліматичної дипломатії світове співтовариство має шанс спільно вирішити одну з найгостріших проблем сучасності [1]

Різні організації та установи надали свої визначення змін клімату. Ось кілька з них:

1. Всесвітня метеорологічна організація (ВМО): ВМО визначає зміну клімату як "зміни клімату, що приписуються прямо або опосередковано людській діяльності, яка змінює склад глобальної атмосфери і є додатком до природної мінливості клімату, що спостерігається протягом порівнянних періодів".

2. Національне управління океанічних і атмосферних досліджень США (NOAA): NOAA визначає зміну клімату як "будь-яку систематичну зміну довгострокових статистичних властивостей кліматичної системи, що триває протягом десятиліть або довше" [8].

3. Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP): UNEP описує зміну клімату як "зміни температури, кількості опадів та погодних умов, які відбуваються протягом тривалого періоду часу" [10].

4. Національне управління з аеронавтики і дослідження космічного простору (NASA): NASA визначає зміну клімату як "широкий спектр глобальних явищ, створених переважно шляхом спалювання викопного палива, яке додає парникові гази до земної атмосфери" [6].

5. Європейське агентство з навколишнього середовища (EEA): EEA визначає зміну клімату як "довгострокові зміни в середніх погодних умовах або коливаннях навколо середнього клімату, що тривають протягом десятиліть або довше" [7].

6. За даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (IPCC): зміна клімату виражається в підвищенні середньої глобальної температури, змінах у частоті та інтенсивності екстремальних погодних явищ, підвищенні рівня моря та змінах у розподілі опадів.

Ці визначення підкреслюють різні аспекти змін клімату, але всі вони погоджуються з тим, що це явище має тривалий характер і значною мірою впливає на навколишнє середовище і людське життя.

Таким чином, зміна клімату — це тривалий і значний зсув у температурних режимах і погодних умовах на планеті, спричинений як природними процесами, так і діяльністю людини, зокрема спалюванням викопного палива, вирубкою лісів та сільським господарством. Ці дії призводять до збільшення концентрації парникових газів в атмосфері, що викликає глобальне потепління та інші зміни кліматичних систем.

Кліматичні зміни мають далекосяжні наслідки для екосистем, економік та суспільств по всьому світу, і їх вплив продовжуватиме зростати, якщо не буде вжито рішучих заходів для зменшення викидів парникових газів та адаптації до нових умов.

Наслідки змін клімату є багатоаспектними і стосуються всіх сфер життя на планеті. Вони охоплюють як природні екосистеми, так і людські суспільства, спричиняючи серйозні соціально-економічні, екологічні та медичні проблеми.

1. Підвищення рівня моря: Тала вода з льодовиків і термічне розширення

океанів призводять до підвищення рівня моря, що загрожує прибережним територіям та острівним державам. Затоплення та ерозія прибережних зон призводять до втрати житлових районів, інфраструктури та сільськогосподарських угідь, змушуючи мільйони людей переселятися і зменшувати економічний потенціал місцевості.

2. Екстремальні погодні явища: Зміни клімату збільшують частоту і інтенсивність екстремальних погодних явищ, таких як урагани, повені, посухи та теплові хвилі. Ці явища можуть призводити до значних руйнувань, людських втрат та економічних збитків, особливо в уразливих регіонах світу.

3. Вплив на біорізноманіття: Кліматичні зміни порушують природні середовища існування, що призводить до зникнення видів та зменшення біорізноманіття. Тварини та рослини, що не в змозі швидко адаптуватися до змін умов, втрачають свої природні ареали, що може призвести до їхнього вимирання.

4. Загроза продовольчій безпеці: Зміни клімату впливають на сільське господарство через зміну погодних умов, зменшення урожаїв та поширення шкідників і хвороб. Це створює загрози для продовольчої безпеки, особливо в країнах, що розвиваються, де сільське господарство є основним джерелом засобів до існування.

5. Проблеми зі здоров'ям: Зміни клімату спричиняють поширення хвороб, пов'язаних з теплом, таких як тепловий удар, та інфекційних захворювань, таких як малярія та денге, через зміни в ареалі проживання комах-переносників. Також погіршуються умови для чистої питної води та санітарії, що збільшує ризик спалахів хвороб.

6. Економічні втрати: Руйнування інфраструктури, зниження врожаїв та збільшення витрат на охорону здоров'я призводять до значних економічних втрат. Витрати на адаптацію до змін клімату та боротьбу з їх наслідками збільшуються, що впливає на глобальну економіку та особливо на бюджети уразливих країн.

7. Міграція населення: Як було зазначено раніше, зміни клімату викликають кліматичну міграцію, коли люди змушені покинути свої домівки через екстремальні погодні умови або підвищення рівня моря. Це створює додатковий тиск на приймаючі регіони та може призводити до соціальної напруги.

Ці наслідки підкреслюють необхідність термінових і ефективних заходів для зменшення викидів парникових газів та адаптації до кліматичних змін, щоб мінімізувати їх вплив на планету і людство.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) запропонувала називати людей, змушених мігрувати під тиском екологічних проблем, *environmental migrants*, тобто мігрантів через довкілля, або для спрощення перекладу – екологічних мігрантів. Згідно із розробленим МОМ Глосарієм, «екологічні мігранти – це особи або групи осіб, які з причин раптової або поступової зміни довкілля, що негативно позначається на їхній життєдіяльності та умовах життя, вимушено або добровільно залишають місце свого звичайного проживання на певний час або назавжди і переміщуються в межах або поза межі держави свого походження чи проживання». Ще один запропонований МОМ термін – кліматичні мігранти, як більш вузьке, ніж екологічні мігранти, поняття. При цьому МОМ підкреслює, що наведені визначення є робочими і не мають жодного правового визначення [2].

У вітчизняній та зарубіжній літературі можна зустріти також такий термін як «екологічні/кліматичні біженці». Його використання підкреслює вимушений характер міграції, необхідність розроблення певних форм міжнародного захисту для цієї категорії переміщених осіб. Проте наразі Управління Верховного комісара ООН у справах біженців виступило проти його застосування, мотивуючи це тим, що переміщення внаслідок проблем довкілля не є результатом переслідувань, як це передбачено міжнародним правом щодо біженців, що держави громадянства

намагаються надавати цим особам допомогу, хоча не завжди спроможні це зробити, і що більшість таких переміщень відбувається в межах власних держав, тоді як біженець це особа, яка змушена рятуватися втечею за кордон [3].

Відповідно до Звіту про внутрішнє переміщення людей (IDMC GRID 2024) однією з основних причин міграції населення є кліматичні катастрофи [4].

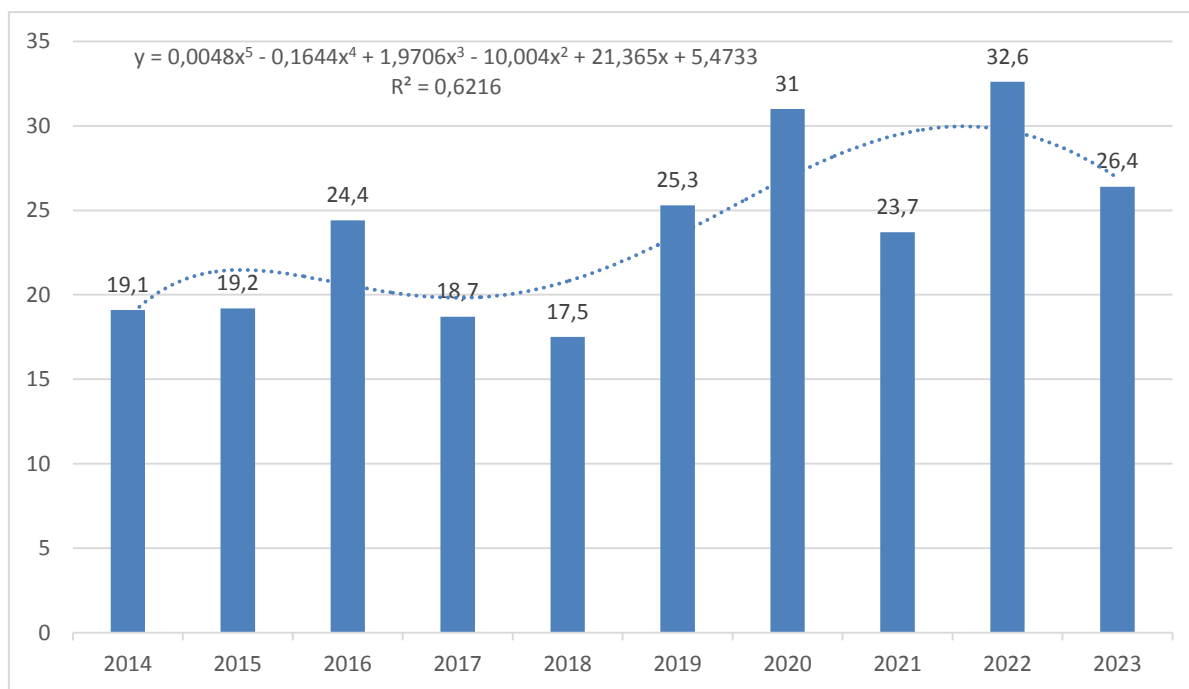

Рис.1 Кількість переміщень населення (млн) у зв'язку з природними катастрофами та змінами клімату

Джерело: побудовано автором за даними [4]

У 2023 році катастрофи, пов'язані з погодою та зміною клімату, спричинили 26.4 мільйона нових переміщень у 148 країнах і територіях. Це є третім найвищим показником за останнє десятиліття. Найбільше переміщень було зафіксовано в Китаї (4.7 млн) та Туреччині (4.05 млн) через сильні погодні явища та землетруси [4].

У 2023 році землетруси спричинили 6.1 мільйона переміщень, що є найвищим показником з 2008 року. Основні впливи були в Туреччині та Сирії, а також у Філіппінах, Афганістані та Марокко. Землетруси, такі як ті, що сталися в Туреччині та Сирії, стали одними з головних причин переміщення людей. У Туреччині, землетруси спричинили понад 4 мільйони переміщень. В інших країнах, таких як Філіппіни, Афганістан і Марокко, землетруси також спричинили значні переміщення. [4]

Значний вплив також міграцію мають повені та шторми. Зокрема в Африці на південь від Сахари, повені після багаторічної посухи спричинили мільйони переміщень, особливо в регіоні Африканського Рогу. Також Циклон Фредді, наприклад, викликав значні переміщення в країнах південно-східної Африки, включаючи Мозамбік, Малаві та Мадагаскар. У Малаві циклон викликав 659,000 переміщень, що є найвищим показником для країни з моменту початку збору даних у 2009 році. [4]

Важливо зазначити що міграція через кліматичні катастрофи має значні регіональні відмінності. Зокрема, в Африці на південь від Сахари переміщення через катастрофи досягли 6 мільйонів, що є другим найвищим показником з 2008 року. Це в основному викликано важкими повенями після багаторічної посухи. В Південно-

Східній Азії найбільше переміщень було в Китаї через важкі погодні явища. В Південній Азії кількість переміщень через катастрофи знизилася на 47% порівняно з середнім показником за останнє десятиліття, хоча катастрофи все ще змушують мільйони людей залишати свої домівки [4].

Незважаючи на масштабність впливу кліматичних змін на соціальне та економічне становище країн, тільки 25 з 46 країн, оцінених у рамках Індексу внутрішнього переміщення, яке проводило Центр моніторингу внутрішніх переміщень (internal displacement monitoring centre), мають закони або політики, що стосуються зміни клімату і посиляються на переміщення населення через кліматичні фактори. Однак усвідомлення зв'язку між змінами клімату та переміщенням населення зросло за останнє десятиліття.

Зокрема, Фіджі розробило набір керівних принципів для управління планованою релокацією громад, які перебувають під загрозою через кліматичні зміни. Ці принципи гарантують, що переселення буде ґрунтуватися на правах людини, буде керованим громадою, прозорим і стійким, а також відповідатиме міжнародним конвенціям про громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права. Вануату прийняло національну політику щодо переміщення, викликаного зміною клімату та катастрофами, яка включає заходи з попередження майбутнього переміщення, такі як захист від примусових виселень, дії для підвищення стійкості інфраструктури до катастроф і положення про тимчасове або постійне переселення, якщо ризики вважаються надто серйозними для ефективної адаптації або пом'якшення наслідків. Перу прийняло закон № 30754 про зміни клімату в 2018 році, який визнає переміщення, пов'язане з екологічними факторами, включаючи катастрофи. Це є прикладом інтеграції питань кліматичного переміщення в національні правові рамки [5].

Питання зростання кліматичної міграції у майбутньому буде лише загострюватися, основними причинами для кліматичної міграції у майбутньому можуть стати:

1. Підвищення рівня моря. Танення льодовиків у полярних та гірських регіонах призводить до підвищення рівня моря, що загрожує прибережним та низьким територіям затопленням. До 3000 р. рівень моря може піднятися від 1 до 2 метрів, що може призвести до руйнівних наслідків у низько розміщених регіонах, особливо в Азії, де мільйони людей проживають і обробляють землю на ділянках рік, що перебувають у дельтах, або на рівнинах, які заливає паводок. Це створює небезпеку для життя мільйонів людей у прибережних містах, змушуючи їх шукати безпечніші території [11].
2. Екстремальні погодні явища. Дослідження, оприлюднене американською Національною академією наук на основі аналізу тенденцій за декілька останніх десятиліть, виявило чітку тенденцію: шторми сильнішають загалом, а найбільші тропічні циклони трапляються частіше. Збільшення частоти та інтенсивності екстремальних погодних умов підвищує ризик руйнування інфраструктури та змушує людей переселятися до більш безпечних регіонів [11].
3. Деградація навколишнього середовища, засухи та нестача води: Зміни клімату призводять до частішої і тривалішої посухи в багатьох регіонах, знижуючи врожайність сільськогосподарських культур та створюючи дефіцит питної води. За прогнозами ООН, до 2050 року посуха може вразити понад три чверті населення світу. А кількість і тривалість посух з 2000 року зросла на 29 % у порівнянні з двома попередніми десятиліттями. Це змушує сільськогосподарські громади та міських жителів переміщатися у пошуках кращих умов для життя та роботи [13].
4. Деградація ґрунтів. Щорічно людство втрачає 12 мільйонів гектарів земель та 75 мільярдів тонн родючих ґрунтів. Втрата родючості ґрунтів через ерозію, опустелювання та інші чинники зменшує можливості для сільського господарства і призводить до

міграції з сільських районів у міста або в інші країни [14].

5. Втрата засобів до існування. Зміни в риболовній галузі: Зміни клімату в 7 разів інтенсивніше впливають на морських мешканців, ніж на тварин на суші. Поглинання океанами великих обсягів вуглекислого газу підвищує кислотність води, що негативно впливає на морську флору і фауну. Люди, які залежать від риболовлі, змушені шукати інші джерела існування в інших регіонах [15].

6. Вплив на сільське господарство. На землях, які втрачаються щорічно через зміни клімату, можна було б отримувати 20 млн. тон зерна. Зміни клімату впливають на терміни вегетації, водопостачання та врожайність, що змушує фермерів шукати нові території для ведення сільського господарства або змінювати професію [14].

7. Соціально-економічне напруження. Щохвилини в світі від голоду вмирає 16 осіб, з яких 12 дітей. Близько 40% населення земної кулі страждає від нестачі води. До 2030 року потреби у продовольстві, енергії та воді збільшаться щонайменше на 50,45 та 30 відсотків. Зростання конкуренції за ресурси, такі як земля, вода та їжа, у результаті кліматичних змін може спричинити конфлікти та соціальну нестабільність, змушуючи людей шукати безпечніші місця для життя [14].

8. Нелегальна міграція. За даними агентства з охорони зовнішніх кордонів ЄС Frontex зростає кількість мігрантів із Тропічної Африки (частини африканського континенту, яка складається з усіх африканських країн та територій, які повністю або частково розташовані на південь від пустелі Сахара). Це свідчить про зміну моделі міграції - люди все частіше рятуються від бідності та зміни клімату, а не від інших причин. У зв'язку з економічною нерівністю, багато кліматичних мігрантів не мають фінансових ресурсів для легальної міграції та часто змушені використовувати нелегальні шляхи, що створює додаткові виклики для приймаючих країн [16].

9. Недостатність правового захисту. Відсутність міжнародного правового визнання та захисту кліматичних мігрантів ускладнює їхнє становище і створює труднощі для інтеграції в нових країнах. Зокрема, Кампальську конвенцію, увійшла в історію як перший у світі регіональний інструмент, який юридично зобов'язує уряди забезпечувати захист прав і добробуту тих, хто був змушений тікати всередині своїх країн через конфлікт, насильство, природні явища, катастрофи та порушення прав людини, підписали 40 з 54 держав-членів Африканського союзу, а 25 ратифікували. [17].

10. Відсутність адаптаційних стратегій. Останні моделювання передбачають, що за нинішніх кліматичних політик нас чекає підвищення глобальної температури на 4°C або 3°C, навіть якщо всі країни виконуватимуть цілі, задекларовані в їх національних визначених внесках (NDC), відповідно до Паризької угоди. Тобто, визначених зусиль недостатньо для досягнення цілей Паризької угоди. Прискорення кліматичних змін вимагає нових стратегій адаптації. Нова, більш амбіційна стратегія ЄС визначає шлях підготовки до неминучих наслідків зміни клімату і є частиною Європейського зеленого курсу (ЄЗК). Недостатнє планування та відсутність ефективних заходів адаптації до змін клімату на рівні держав може посилювати міграційні потоки [18].

Висновки. Проблема глобальної зміни клімату є однією з найбільш гострих та актуальних викликів сучасного світу. Вона значно впливає на міжнародні відносини, економіку, екологію та суспільство в цілому. Зміни клімату мають багатоаспектний вплив, що охоплює природні екосистеми, людські суспільства та економіки. Підвищення рівня моря, екстремальні погодні явища, деградація навколишнього середовища та втрата біорізноманіття є лише деякими з численних негативних наслідків, які вимагають негайної уваги та дій.

Кліматичні зміни стають основною причиною для переселення мільйонів людей по всьому світу. Кліматичні катастрофи, такі як повені, шторми та підвищення рівня моря, змушують людей залишати свої домівки. Розвиток політик та законів, що

регулюють питання кліматичної міграції, є важливим кроком для забезпечення прав та безпеки мігрантів.

Сучасна світова спільнота ще не має достатньо розроблених правових рамок для регулювання кліматичної міграції та захисту кліматичних мігрантів. Тому важливо працювати над створенням таких законів і політик, що враховуватимуть специфіку кліматичних викликів та сприятимуть ефективному управлінню міграційними потоками. Приклади Фіджі, Вануату та Перу показують, як інтеграція кліматичних аспектів у національні правові системи може допомогти у вирішенні цих питань.

Глобальна зміна клімату не може бути вирішена окремими державами. Вона вимагає спільних зусиль та співпраці на міжнародному рівні. Кліматична дипломатія є критично важливим інструментом у цьому процесі, сприяючи досягненню глобальних угод і співпраці для зменшення викидів парникових газів та адаптації до кліматичних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кліматична дипломатія в ЄС: висновки та рекомендації для України. Аналітичний документ. Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика». (б.д.) URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/371/files/climate-diplomacy.pdf>. (дата звернення 14.06.2024).
2. Glossary on migration. IOM, 2019. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf. (дата звернення 14.06.2024).
3. Малиновська О. Міграція та кліматичні зміни: політико-правовий аспект. *Migration & Law*. 2022. Vol. 2. 2022. URL: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/malynovska.pdf> (дата звернення 14.06.2024).
4. 2024 Global Report on Internal Displacement (GRID). *IDMC - Internal Displacement Monitoring Centre*. URL: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2024> (Дата звернення: 12.06.2024)
5. 25 years of progress on internal displacement 1998-2023. *IDMC - Internal Displacement Monitoring Centre*. URL: <https://www.internal-displacement.org/publications/25-years-of-progress-on-internal-displacement-1998-2023>. (Дата звернення: 12.06.2024)
6. Climate Change – NASA Science. *NASA Science*. URL: <https://science.nasa.gov/climate-change>. (Дата звернення: 12.06.2024)
7. European Environment Agency's home page. *European Environment Agency's home page*. URL: <https://www.eea.europa.eu/en> (Дата звернення: 12.06.2024).
8. National Oceanic and Atmospheric Administration. *National Oceanic and Atmospheric Administration*. URL: <https://www.noaa.gov/> (Дата звернення: 14.06.2024).
9. Climate Change. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange/overview> (Дата звернення: 13.06.2024).
10. UNEP - UN Environment Programme. *UNEP - UN Environment Programme*. URL: <https://www.unep.org/> (Дата звернення: 14.06.2024).
11. Підвищення рівня моря. *European Environment Information and Observation Network – Eionet Portal*. URL: <https://www.eionet.europa.eu/gemet/uk/concept/7232> (Дата звернення: 14.06.2024).
12. Letzter R. Hurricanes really are getting stronger, just like climate models predicted. *livescience.com*. URL: <https://www.livescience.com/climate-change-hurricanes-stronger.html> (Дата звернення: 14.06.2024).
13. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. *Міністерство*

захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт. URL: <https://merp.gov.ua/posuhy-ta-opustelyuvannya-zdavalosya-b-do-chogo-tut-ukrayina/> (Дата звернення: 14.06.2024).

14. Головне управління Держгеокадастру у Кіровоградській області. *Головне управління Держгеокадастру у Кіровоградській області – Офіційний веб-сайт*. URL: <https://kirovohradska.land.gov.ua/problema-dehradatsii-zemel-v-ukraini-ie-aktualnoiu-ta-hostroiu-3/> (Дата звернення: 14.06.2024).

15. Science X. Marine fish are responding to ocean warming by relocating towards the poles. *Phys.org - News and Articles on Science and Technology*. URL: <https://phys.org/news/2023-05-marine-fish-ocean-relocating-poles.html> (Дата звернення: 14.06.2024).

16. Куницький О. Frontex прогнозує зростання числа нелегальних мігрантів в ЄС – DW – 12.05.2023. *dw.com*. URL: <https://amp.dw.com/uk/frontex-prognozue-zbilsennakilkosti-nelegalnih-migrantiv-v-es-u-2023-roci/a-65610141> (Дата звернення: 14.06.2024).

17. An institutional history of internal displacement. *IDMC - Internal Displacement Monitoring Centre*. URL: <https://www.internal-displacement.org/internal-displacement/history-of-internal-displacement/> (Дата звернення: 14.06.2024).

18. Нова Стратегія ЄС з адаптації до зміни клімату - Зелене досьє. *Зелене досьє*. URL: <https://www.dossier.org.ua/news/nova-strategiya-iez-z-adaptaciyi-do-zmini-klimatu/> (Дата звернення: 14.06.2024).

REFERENCES

1. Klimatychna dyplomatiia v YeS: vysnovky ta rekomendatsii dlia Ukrainy. Analitichnyi dokument. Ekspertno-doradchyi tsentr «Pravova analityka». (b.d.) URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/371/files/climate-diplomacy.pdf>. (data zvernennia 14.06.2024).

2. Glossary on migration. IOM, 2019. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf. (data zvernennia 14.06.2024).

3. Malynovska O. Migrants ta klimatychni zminy: polityko-pravovi aspekt. *Migration & Law*. 2022. Vol. 2. 2022. URL: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/malynovska.pdf> (data zvernennia 14.06.2024).

4. 2024 Global Report on Internal Displacement (GRID). IDMC - Internal Displacement Monitoring Centre. URL: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2024> (Data zvernennia: 12.06.2024)

5. 25 years of progress on internal displacement 1998-2023. IDMC - Internal Displacement Monitoring Centre. URL: <https://www.internal-displacement.org/publications/25-years-of-progress-on-internal-displacement-1998-2023>. (Data zvernennia: 12.06.2024)

6. Climate Change – NASA Science. NASA Science. URL: <https://science.nasa.gov/climate-change>. (Data zvernennia: 12.06.2024)

7. European Environment Agency's home page. European Environment Agency's home page. URL: <https://www.eea.europa.eu/en> (Data zvernennia: 12.06.2024).

8. National Oceanic and Atmospheric Administration. National Oceanic and Atmospheric Administration. URL: <https://www.noaa.gov/> (Data zvernennia: 14.06.2024).

9. Climate Change. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange/overview> (Data zvernennia: 13.06.2024).

10. UNEP - UN Environment Programme. UNEP - UN Environment Programme. URL: <https://www.unep.org/> (Data zvernennia: 14.06.2024).

11. Pidvyshchennia rivnia moria. European Environment Information and Observation

Network – Eionet Portal. URL: <https://www.eionet.europa.eu/gemet/uk/concept/7232> (Data zvernennia: 14.06.2024).

12. Letzter R. Hurricanes really are getting stronger, just like climate models predicted. livescience.com. URL: <https://www.livescience.com/climate-change-hurricanes-stronger.html> (Data zvernennia: 14.06.2024).

13. Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy – ofitsiyni sait. URL: <https://mepr.gov.ua/posuhy-ta-opustelyuvannya-zdavalosya-b-do-chogo-tut-ukrayina/> (Data zvernennia: 14.06.2024).

14. Holovne upravlinnia Derzhheokadastru u Kirovohradskii oblasti. Holovne upravlinnia Derzhheokadastru u Kirovohradskii oblasti – Ofitsiyni veb-sait. URL: <https://kirovohradska.land.gov.ua/problema-dehradatsii-zemel-v-ukraini-ie-aktualnoiu-ta-hostroiu-3/> (Data zvernennia: 14.06.2024).

15. Science X. Marine fish are responding to ocean warming by relocating towards the poles. Phys.org - News and Articles on Science and Technology. URL: <https://phys.org/news/2023-05-marine-fish-ocean-relocating-poles.html> (Data zvernennia: 14.06.2024).

16. Kynytskyi O. Frontex prohozuie zrostannia chysla nelegalnykh mihrantiv v YeS – DW – 12.05.2023. dw.com. URL: <https://amp.dw.com/uk/frontex-prohozue-zbilsenna-kilkosti-nelegalnih-migrantiv-v-es-u-2023-roci/a-65610141> (Data zvernennia: 14.06.2024).

17. An institutional history of internal displacement. IDMC - Internal Displacement Monitoring Centre. URL: <https://www.internal-displacement.org/internal-displacement/history-of-internal-displacement/> (Data zvernennia: 14.06.2024).

18. Nova Stratehiia YeS z adaptatsii do zminy klimatu - Zelene dosie. Zelene dosie. URL: <https://www.dossier.org.ua/news/nova-strategiya-iez-z-adaptaciyi-do-zmini-klimatu/> (Data zvernennia: 14.06.2024).